

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Матішак М. В., Скоморовська І. А.
DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-39>

ВСТУП

Пріоритетними завданнями сучасної освіти є цілісний і гармонійний розвиток особистості кожної дитини, збереження самоцінності дитинства, збагачення особистісного досвіду і створення умов для творчої самореалізації дітей в майбутньому, залучення дітей до різних видів діяльності, розвиток умінь і навичок, творчих здібностей. Для виконання окреслених завдань необхідна якісна і системна професійна підготовка вихователів. Виникає необхідність формування у майбутніх фахівців дошкільної освіти відповідних компетентностей вже на етапі навчання у закладах вищої освіти: збагачення знань, оволодіння уміннями і навичками, стимулювання мотивації і бажання організовувати освітній процес на засадах діяльнісного підходу.

У нормативно-правових документах містяться положення про ключові принципи організації дошкільної освіти з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей розвитку дошкільників та з опорою на потреби сучасного суспільства. У Законі України «Про дошкільну освіту» (2025 р.) виокремлено основні засади, а саме: рівний доступ, академічну доброчесність, академічну свободу тощо, а також «дитиноцентризм та особистісно орієнтований підхід до розвитку дитини відповідно до її індивідуальних особливостей, потреб, інтересів, здібностей, обдарувань та свободи вибору»¹. У Базовому компоненті дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. (2021 р.) наголошено на необхідності забезпечення взаємозв'язку між «цінностями дошкільної освіти, напрямками освіти (змістом), процесом формування досвіду дитини в різних видах

¹ Закон України № 3788-IX від 6 червня 2024 року «Про дошкільну освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>

діяльності, що забезпечує освітній результат – компетентність дитини старшого дошкільного віку»². Компетентності дітей дошкільного віку охоплюють різні аспекти фізичного, психічного, соціального та духовного розвитку, зокрема емоційно-ціннісне ставлення, знання (відповідно до змісту дошкільної освіти та з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей), уміння та навички активного і творчого використання набутого досвіду, розвиток поведінки та діяльності, які реалізуються через формування відповідних компетентностей³.

В Концепції освіти дітей раннього і дошкільного віку окреслено систему підходів, принципів та стратегічних напрямів освітньої діяльності в дошкільлі відповідно сучасних викликів глобалізованого цифрового суспільства. Одним із пріоритетів Концепції є забезпечення інтегрованого змісту передшкільної освіти в контексті завдань і пріоритетів Нової української школи. У документі зазначено, що моделі освітнього процесу (ігрова, проєктна, середовищна та інші) мають будуватися на принципах «пріоритету досвіду над інформуванням, партнерської взаємодії, активізації власних зусиль, особистісного залучення кожної дитини, діалогового формату освітнього процесу тощо»⁴.

Означене засвідчує необхідність опертя освітнього процесу в дошкільлі на особистісно орієнтований, діяльнісний, компетентнісний та інші методологічні підходи у руслі гуманістичної парадигми сучасної освіти.

Відповідно до положень Концепції освіти дітей раннього і дошкільного віку, надпредметними способами організації освітнього процесу, є проєктна, ігрова, дослідно-пошукова види діяльності. Це сприяє створенню можливостей для усвідомлення дитиною себе серед інших людей, пошуку свого місця в соціальному середовищі дітей і дорослих, формуванню основних особистісних якостей (таких як активність, самостійність, ініціативність, творчість, відповідальність). Водночас у документі наголошується на необхідності використання в освітньому процесі ЗДО широкого спектру форм і методів організації освітнього процесу для успішного розвитку та активізації таких

² Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

³ Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

⁴ Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ферець В.Б., 2020. 44 с.

специфічних для дитини видів діяльності, як пізнавальна, мовленнєва, рухова, образотворча, художньо-естетична, а також ігрова діяльність⁵.

1. Аналіз наукових досліджень проблеми підготовки майбутніх фахівців ЗДО до реалізації діяльнісного підходу

У психолого-педагогічній науці питання діяльнісного підходу в освітньому процесі піднімалося неодноразово. Ще видатні педагоги минулого стверджували, що дітей слід залучати до різних видів діяльності з раннього віку з метою набуття знань, умінь і навичок та формування світогляду. З цього приводу варто згадати педагогічні ідеї Я. А. Коменського щодо ефективного навчання і розвитку дітей через діяльність, думки Ф. Фребеля про те, що навчання необхідно застосовувати дію, працю і мислення. К. Ушинський вважав, що саме діяльність є основою навчання і виховання, адже дитина потребує різних видів діяльності і втомлюється через одноманітність⁶.

Аналіз сучасних наукових досліджень засвідчує інтерес науковців до реалізації діяльнісного підходу в сучасній системі освіти на різних рівнях. Загальні особливості, окремі методологічні та практичні питання фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО розкрито в наукових розвідках Г. Беленької, О. Гнізділової, Л. Зданевич, Н. Лисенко, Н. Миськової та ін. Теоретичні та методичні аспекти реалізації діяльнісного підходу в різних напрямках освіти і виховання дітей дошкільного віку представлено в публікаціях Г. Іванюк, О. Ковшар, К. Колеснік, К. Крутій, Л. Лохвицької, А. Січкара, С. Семчук, Л. Шульги та інших науковців, а також у змісті чинних комплексних і парціальних програм розвитку дітей дошкільного віку. Необхідність реалізації діяльнісного підходу в Новій українській школі підкріплено положеннями Державного стандарту початкової освіти, чинними освітніми програмами НУШ та сучасними публікаціями (І. Бех, І. Білоусова, Т. Гордієнко, Н. Грона, Т. Молнар та ін.). Низка авторів розкриває особливості реалізації діяльнісного підходу в процесі професійної підготовки фахівців для різних галузей, як-от: Г. Беленька, Т. Калініченко, О. Казаннікова, О. Коваленко, Н. Миськова, А. Січкара, М. Шмир та ін.

Розглянемо сутність і зміст поняття «діяльнісний підхід» в сучасних наукових розвідках. Т. Гордієнко і Н. Білоусова висловлюють думку про те, що діяльнісний підхід передбачає «спрямованість освітнього процесу

⁵ Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ферець В.Б., 2020. 44 с.

⁶ Гордієнко Т., Білоусова Н. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2022. №3. С.31. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-30-37>

на розвиток умінь і навичок дітей, на застосування здобутих знань на практиці на самореалізацію особистості, на адаптацію її у соціумі, на формування здібностей до колективної діяльності; означений підхід в освітньому процесі забезпечується різнобічною, активною, продуктивною, самостійною навчально-пізнавальною діяльністю дитини⁷.

К. Колеснік вивчає особливості організації групової діяльності дітей дошкільного віку і наголошує на необхідності урахування в освітньому процесі системного, діяльнісного і синергетичного підходів. Діяльнісний, як зазначає автор, є основою для педагогічних процесів, завдяки йому педагог координує перебіг пізнавальної діяльності дітей. При цьому вихователь має враховувати характерні особливості групової діяльності дітей і орієнтуватися на засвоєння ними програмного матеріалу з метою розвитку, виховання і навчання дошкільників. Реалізація на практиці діяльнісного підходу відбувається через зміст і форму навчальних завдань, через ситуації спілкування і взаємодії дітей⁸.

Ключова ідея діяльнісного підходу, на думку Ю. Зубцової, полягає у тому, що «особистісний розвиток може ефективно здійснюється лише у процесі активної діяльності, яка передбачає розвиток умінь і навичок особистості на практиці. Діяльність є рушійною силою пізнання та розвитку людського суспільства, структуру якої складають потреба, мета, мотив, дії, предмет, засоби та результат»⁹.

У сучасній науковій і методичній літературі (Т. Гордієнко, Н. Білоусова, Дженіфер М. Зош, Емілі Дж. Хопкінз, Рейчел Паркер, Бо Ст'єрне Томсен та ін.) виокремлюють п'ять ознак діяльнісного підходу:

1) значущість – актуальність і важливість інформації, означає зв'язок діяльності з практикою, середовищем та життєвим досвідом дитини; важливим є усвідомлення дітьми змісту того, вони вивчають, здатність створити цілісну картину світу на основі здобутих знань, умінь та наявних бажань відповідно до вікових показників, це дозволить вирішувати певні практичні завдання зараз і в майбутньому.

2) соціальна спрямованість, яка реалізується у командній роботі завдяки використанню варіативності організаційних форм навчання (в парах, малих групах, командах тощо), організації взаємодії з педагогами,

⁷ Гордієнко Т., Білоусова Н. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2022. №3. С.31. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-30-37>

⁸ Колеснік К.А. Методологічні підходи до організації групової діяльності дітей. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 20. Т. 1. 2020. С.33. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-6>

⁹ Зубцова Ю. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 48. Т. 1. 2022. С.27-31. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.5>

обміні думками, обговоренні ідей, спільному пошуку правильного рішення, підтримці один одного, спільній радості, домовленостях;

3) емоційна насиченість або «ознака радості» ґрунтується на твердженні, що успішність освітнього процесу залежить від почуття задоволення і радості від діяльності, бо якщо дітям цікаво, і вони включені в діяльність, зростає мотивація, цілеспрямованість, креативність і наполегливість;

4) умотивованість – здатність і готовність до пошуку різноманітних варіантів, перевірки різноманітних ідей і припущень без страху помилки, без вимоги єдино правильної відповіді. Саме тоді освітня діяльність стане мотивуючою;

5) активність – фізична і ментальна включеність в освітню діяльність, активність всіх без винятку учасників освітнього процесу.

Діяльнісний підхід, на думку дослідників, вирішує головне освітнє завдання – «формування гармонійної, соціально активної, морально досконалої, професійно компетентної особистості, яка здатна до саморозвитку і самовдосконалення через створення відповідних умов, коли більше уваги приділяється продуктивній, різнобічній, активній, самостійній діяльності дітей в освітньому процесі»¹⁰.

У наукових розвідках О. Ковшар представлено теоретичні і методологічні засади організації передшкільної освіти. У контексті досліджуваної проблеми дослідниця виокремлює системно-цілісний, діяльнісно-особистісний, синергетичний та контекстний підходи. Діяльнісний підхід, на думку О. Ковшар та інших учених, «враховує характер і закони зміни типів провідної діяльності у формуванні особистості дитини як підстави періодизації дитячого розвитку; науково обґрунтовані положення про те, що всі психологічні новоутворення визначається здійснюваною дитиною провідною діяльністю і потребою зміни цієї діяльності»¹¹.

Основну увагу О. Ковшар зосереджує на діяльнісно-особистісному підході в системі дошкільної освіти, у руслі якого «уявлення дитини про об'єкти навколишнього світу формуються в процесі активної взаємодії на основі суб'єкт-об'єктних стосунків. Основні властивості об'єктів (наукові знання про об'єкти) дитина засвоює лише опосередковано, тобто через конкретні дії з предметами. Лише через власні дії, ініціативи та експерименти старші дошкільники набувають практичного досвіду та перевіряють свої знання, вміння та навички в «дії». Діяльнісно-

¹⁰ Гордієнко Т., Білоусова Н. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2022. № 3. С. 35. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-30-37>

¹¹ Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. С.82.

особистісний підхід передбачає організацію предметно-практичної діяльності дітей в освітньому процесі. Основними умовами для цього є гуманне ставлення до кожної дитини, діалог, заснований на довірі та прийнятті кожної дитини такою, якою вона є. Цей підхід моделює структуру навчальної діяльності дітей старшого дошкільного віку і спрямований на розвиток їхньої особистості як суб'єкта цієї діяльності»¹².

2. Вплив діяльнісного підходу в ЗДО на розвиток і формування особистості дітей дошкільного віку

У контексті порушеної проблеми необхідно також окреслити вплив діяльнісного підходу на формування психічних властивостей дітей дошкільного віку. Як зазначають науковці, психіка і діяльність особистості нерозривно пов'язані, оскільки саме в процесі діяльності розвиваються психічні процеси (пам'ять, увага, уява, мислення та ін.) і в діяльності вони ж розкриваються, удосконалюються, реалізуються кількісні і якісні зміни в їх розвитку. Така діяльність відбувається у зовнішньому вимірі і репрезентується через практичні дії і у внутрішньому – через розумові дії. У діяльнісному підході психіку розуміють як специфічну форму життєдіяльності суб'єкта, що забезпечує вирішення конкретних завдань у процесі взаємодії з навколишнім світом.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях акцентовано на тому, що діяльнісний підхід в освітньому процесі ґрунтується на визнанні єдності діяльності і свідомості, оскільки свідомість особистості формується завдяки діяльності і виявляється знову ж таки в поведінці і діяльності індивіда. Потенціал діяльнісного підходу розвитку дітей дошкільного віку реалізовується в руслі нейропсихологічних досліджень. Автори сучасних наукових публікацій розглядають нейропсихологію як «галузь психологічної науки й практики, що вивчає мозкові механізми психічних функцій людини, надає відповіді щодо закономірностей психомоторного, когнітивного, емоційного розвитку дитини; обґрунтування методик, які використовуються в педагогічній і реабілітаційній практиці»¹³.

Представники нейропсихологічного напрямку психології наголошують на необхідності розвитку творчих здібностей дітей в

¹² Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. С. 87.

¹³ Сущенко Л.О. Нейропсихологічний підхід у навчанні і креативній діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2021, № 75, Т. 3. С.38. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.7>

процесі активної діяльності. Це орієнтує вихователя ЗДО на організацію творчого процесу таким чином, щоб діти з різними домінуючими аналізаторами та каналами сприйняття (аудіальним, візуальним та кінестетичним) могли повноцінно сприймати художній матеріал на основі поліхудожнього підходу, для якого використовуються твори живопису, музика, художнє слово, ігрові вправи на фантазування та імпровізацію, входження в образ тощо. Завдяки поєднанню аудіовізуально-кінестетичних засобів, що входять до комплексу ігрових вправ і творчих завдань у руслі діяльнісного підходу, діти з різними типами сприйняття розкривають художньо-естетичний об'єкт у його цілісності, є основою для формування в їхній свідомості цілісної картини світу, уявлень про справжні цінності.

Ще одним психологічним аспектом діяльнісного підходу є соціальний вимір психічного розвитку особистості дитини, який реалізовується через засвоєння суспільного досвіду попередніх поколінь шляхом виховання і навчання. Саме в соціумі дитина засвоює різноманітні види діяльності, знання про себе і про навколишній світ (природне і соціальне довкілля). Ключовим завданням дошкільної освіти у цьому контексті є не засвоєння знань, а формування відповідного досвіду через участь у різних видах діяльності: пізнавальної, практичної, творчої тощо.

На необхідності реалізації діяльнісного підходу в освітній роботі з дошкільниками наголошують автори методичного посібника «Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ»¹⁴. Вчені виокремлюють провідні принципи реалізації виховних завдань в освітньому процесі сучасних ЗДО і з-поміж інших називають такі, які є суголосними з реалізацією діяльнісного підходу в освітньо-виховному процесі, а саме: принцип розуміння пізнавального матеріалу і опертя на минулий досвід дитини, забезпечення єдності діяльнісного, емоційного та інтелектуального компонентів, пріоритетності збагачення особистого досвіду дитини та ін.

Опертя на попередній досвід дітей забезпечує вищий рівень усвідомлення інформації завдяки ефективній організації пізнавальної діяльності і формування так званого «інтелектуального багажу дитини». Єдність діяльнісного, емоційного та інтелектуального реалізовується через використання вправ і завдань, які розвивають не лише інтелект дитини, а й збагачують емоційну сферу та сенсорні відчуття. Пріоритетність збагачення особистісного досвіду здійснюється через

¹⁴ Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В.Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Острянська, О. Полякова, В. Рагозіна, О.Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. 220 с.

інтеграцію «життєвого досвіду дитини (повсякденні життєві ситуації), досвіду організованих форм навчання (участь дитини в інтегрованих заняттях, проблемно-практичних ситуаціях, рухливих іграх, квестах тощо) та досвід самостійної свідомої діяльності в предметно-розвивальному середовищі (включення в різні види самостійної діяльності: пізнавально-творчої, дослідницької, театралізованої тощо)¹⁵. Означене засвідчує, що діяльнісний підхід в практиці освітньо-виховного процесу ЗДО реалізовується не лише для реалізації пізнавальних завдань, а й для формування базових особистісних якостей дітей дошкільного віку (відповідальність, чесність, справедливість, ініціативність, пізнавальна активність, самостійність, допитливість та ін.), тобто реалізації виховного і розвивального потенціалу дошкільної освіти.

3. Особливості реалізації діяльнісного підходу в програмах розвитку дітей раннього і дошкільного віку

Програма розвитку дитини від народження до шести років «Я у світі» концентрується на провідній ідеї – оптимальному використанні можливостей віку дитини для її повноцінного розвитку. Ключові принципи реалізації програми:

- *активності* (дитина вважається активним суб'єктом життєдіяльності, яка має власний індивідуальний досвід і особливе сприймання світу; педагог має створити максимально сприятливі умови для збагачення досвіду дитини, розвитку її сутнісних сил, задоволення основних потреб тощо);

- *природовідповідності* (ритмічність у процесі використання форм, методів і прийомів освітньої діяльності, що забезпечує врахування дорослими зв'язку між сонячною активністю, особливостями життєдіяльності та самопочуття дитини)¹⁶.

Важливим аспектом змісту Програми «Я у світі» є єдність когнітивного досвіду (система знань дитини), досвіду практичної діяльності (інтелектуальні і практичні уміння і навички), досвіду творчої діяльності (здатність вирішувати проблеми, висувати оригінальні ідеї, розвиток креативності), досвіду ставлень (система ціннісних ставлень

¹⁵ Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Беленька, Н. Гавриш, С. Васильєва, В.Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Остряньська, О. Полякова, В. Рагозіна, О.

Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. С.22-23

¹⁶ Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Анішук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л.Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. С.10

дитини до світу, інших людей і до самої себе)¹⁷. Таким чином у дитини формується досвідченість відповідно до показників вікових та індивідуально-психологічних особливостей, а досвідченість в свою чергу забезпечується участю дитини у різноманітних видах специфічно дитячої діяльності.

Програма розвитку дитини «Українське дошкілля» також має значний потенціал для реалізації діяльнісного підходу в роботі з дітьми. Мета програми – «реалізація оптимального комплексу розвивальних, виховних і навчальних функцій та змістових напрямів організації життєдіяльності в межах вікової компетентності дітей від 2 до 6 років з поступовим ускладненням змістової наповнюваності на кожному віковому етапі, що стосується положень особистісно орієнтованого та ціннісного підходу»¹⁸. У змісті програми представлено особливості організації різних видів діяльності дітей з урахуванням психологічних характеристик та вікових особливостей, як-от: життєдіяльність людини у природному довкіллі, предметно-практична діяльність та різновиди художньо-продуктивної діяльності тощо. Окремим підрозділом представлено особливості гри як провідного виду діяльності дітей дошкільного віку та формування особистості в грі.

У Програмі освіти дітей раннього і дошкільного віку «Освіта і піклування / education & care» діяльнісний підхід є базовим для її реалізації, разом із компетентнісним. Мета Програми – «створення оптимальних умов для цілісного становлення та фізичного, інтелектуального, емоційного і духовного розвитку особистості дошкільника, яка здатна до відповідальної поведінки та швидкої соціальної адаптації завдяки сформованим лідерським якостям»¹⁹. Зміст Програми ґрунтується на ключових положеннях Базового компоненту дошкільної освіти і передбачає формування у дітей раннього і дошкільного віку відповідних компетентностей. Їхніми компонентами є: емоційно-ціннісне ставлення, когнітивна і діяльнісна складові. Автори Програми репрезентують зміст перелічених складових через такі аспекти з позиції дитини:

– Емоційно-ціннісне ставлення – «Я хочу це робити (бо мені цікаво, важливо...)».

¹⁷ Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. С. 12.

¹⁸ Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : «Мандрівець», 2017. С.8

¹⁹ Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. С.8

– Когнітивна складова – «Я знаю, як це робити (бо мені розповіли, показали, а я слухав/слухала і дивився/дивилася, адже мені цікаво, важливо)».

– Діяльнісна складова – «Я можу це робити, коли потрібно, бо вмю це робити (адже мені пропонували це робити, і я пробував/пробувала; мене не сварили за помилки, тому я не боюся пробувати далі; мені допомагали зробити краще, тому я хочу пробувати далі, аби щоразу робити краще й отримувати радість від того, що в мене виходить)»²⁰.

Розглянемо докладніше діяльнісну складову. За кожною з компетентностей, які необхідно формувати в дошкільників (рухова, здоров'язбережувальна, мовленнєва, комунікативна, предметно-практична, технологічна, сенсорно-пізнавальна та ін.) встановлено завдання на всі вікові періоди за напрямками «спонукати», «розвивати навички» і «розвивати здатність». Наприклад, мистецько-творча компетентність дітей шостого року життя передбачає реалізацію таких завдань:

Спонукаати:

- виявляти творчу активність, інтерес до улюблених літературних творів;
- насолоджуватися звучанням музичних інструментів;
- творчо співпрацювати з дітьми і дорослими заради спільного успіху в музично-театралізованих розвагах, святах;
- виявляти елементарні уміння музичної інтерпретації, імпровізації;
- фантазувати, експериментувати, змішувати кольори, змінювати та створювати нові форми і сюжети;
- брати участь у театралізованих діях.

Розвивати здатність:

- відображати власні життєві враження, почуття, навички в образотворчій діяльності (малювання, ліплення, аплікація, конструювання);
- володіти різними засобами і техніками; створювати образи; творчо застосовувати дизайнерські вміння у грі та побуті;
- вигадувати самостійно казки та відтворювати за допомогою різних видів театру (настільного, пальчикового, тіньового, лялькового, театру іграшок тощо);
- розповісти про враження від вистави;
- повторити ритм, мелодію музичного твору;

²⁰ Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоева, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. С.8

– ритмічно виконувати рухи під музику; своєчасно змінювати рухи під час танців та хороводів; виконувати танці по одному і в парах; вигадувати рухи;

– драматизувати музичні твори на теми українських народних пісень та ігор, казок²¹.

Таким чином охоплено різні аспекти кожної з компетентностей, які формуються в дошкільників і наведено конкретні цілі освітньо-виховної роботи вихователів у ЗДО.

У сучасних парціальних програмах розвитку дітей дошкільного віку також акцентовано на необхідності застосування діяльнісного підходу в освітній роботі. Зокрема, авторка програми «Скарбниця моралі» Л.Лохвицька з-поміж основоположних ідей виокремила і діяльнісний підхід, який «дозволяє вирішувати завдання розвитку психічних функцій за допомогою використання різних видів діяльності, які характерні для дошкільного вікового періоду; поетапність формування дій»²². Процес засвоєння дітьми правил моральної поведінки відбувається через продуктивні види діяльності, такі як мистецтво, праця, музика, танці тощо. У такий спосіб діти орієнтуються на результат, розвивають самоконтроль, аналізують наслідки діяльності та стимулюють появу нових мотивів поведінки (соціальних, пізнавальних тощо)²³.

У контексті порушеної проблеми актуальним є аналіз програми «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку» (К.Крутії)²⁴, зміст якої зосереджено на особистості дитини, яка «самостійно, спираючись на власні вікові і психофізіологічні особливості, обирає свої дії та рішення, досягає високого рівня пізнавального розвитку, здатна до обґрунтованих і виважених дій у нестандартних ситуаціях, усвідомлює власну відповідальність перед собою, колективом і суспільством за результати своєї діяльності»²⁵. Як зазначають розробники, STREAM-освіта (Science, Technology, Reading + WRiting, Engineering, Arts and Mathematics) передбачає інтегрований підхід до освіти, у змісті якого «формується уявлення і вміння дітей у

²¹ Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. С.339-340

²² Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку. 3-тє вид., оновл., зі змін. І доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2024. С.10.

²³ Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку. 3-тє вид., оновл., зі змін. І доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2024. С.17.

²⁴ Крутії К. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. Київ: ЛПІС, 2019. 148 с.

²⁵ Крутії К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. Дошкільне виховання. №1. 2016. С.4.

природничих науках, технологіях, читанні та письмі (опрацювання змісту тексту, його розуміння, підготовка руки до письма), інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру інженерного мислення»²⁶. Перед педагогом постає завдання розвивати здібності (сенсорні, інтелектуальні, творчі), обдарованість дитини шляхом соціально-психологічного проєктування взаємодії з вихованцями, завдяки чому відбувається духовно-креативне зростання і дитини і вихователя.

Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через гру «Творці майбутнього» ґрунтується на використанні конструкторів Lego в освітньо-виховній роботі з дітьми дошкільного віку. Ключовим підходом в означеній програмі є діяльнісний. Автори програми наголошують на виключній ролі навчання через гру, оскільки таким чином дитина «здобуває досвід радісний, мотивуючий, активний, значущий та соціальний». В свою чергу це підтримує здоровий розвиток дитини і сприяє формуванню в неї умінь навчатися упродовж життя²⁷. Ігровий досвід, як зазначають розробники програми, дозволяє розвивати в дітей низку різноманітних умінь і навичок.

Спільні ігри не лише розважають, але й розвивають у дітей навички спілкування та співпраці. Наприклад, гра в хованки допомагає дітям регулювати свої почуття щодо невідомого і брати до уваги те, що знають і бачать інші. Ігровий досвід не лише розважає, але й розвиває навички, що виходять за межі фактичних знань. На думку сучасних вчених, це навички, які знадобляться дітям у майбутньому. Гра – це потужний механізм, завдяки якому діти розвивають навички не лише для того, щоб бути щасливими та здоровими сьогодні, але й для того, щоб бути творчими та вмотивованими творцями життя в майбутньому²⁸.

Впровадження програми «Творці майбутнього» в освітній процес сучасних ЗДО сприяє реалізації принципу наступності між дошкільною освітою та Новою українською школою. Оскільки використання Lego-технології в початковій школі є одним з важливих напрямів розвитку дітей, є складником STEM-освіти, в якій активно використовуються тривимірні моделі реального світу та предметно-ігрове середовище навчання та розвитку дитини. На першому етапі шкільного навчання використовується Lego-конструктор «Шість цеглинок», завдяки яким

²⁶ Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. Дошкільне виховання. №1. 2016. С.3.

²⁷ Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через ГРУ «Творці майбутнього» та методичні рекомендації /О.Ю. Рома, І.Ю. Звоник, Г.В. Малевич, Г.В.Шварова, О.М.Шуляк. – the LEGO®. Запоріжжя: СТАТУС, 2022. С.3

²⁸ Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через ГРУ «Творці майбутнього» та методичні рекомендації /О.Ю. Рома, І.Ю. Звоник, Г.В. Малевич, Г.В.Шварова, О.М.Шуляк. – the LEGO®. Запоріжжя: СТАТУС, 2022. С.6

діти вчать розпізнавати геометричні фігури, навчаються математиці, розвивають логічне мислення і творчі здібності, застосовують прийоми технічного моделювання. На етапі дошкільної освіти, завдяки реалізації Lego-технології діти здобувають знання в процесі пошуково-дослідницької діяльності, тренують наполегливість і цілеспрямованість, розвивають уміння рухатися до поставлених цілей самостійно і в команді, вчать в однолітків, шукають компроміси і оптимальні рішення поставлених завдань. При цьому ключовим аспектом є здобутий емоційно наповнений досвід і почуття задоволення від змістовної активності²⁹. Цей досвід дошкільники зможуть використати на наступному етапі, у процесі навчання в початковій школі. Однак, на думку розробників Lego-технології та авторів програми «Творчі майбутнього», найважливішим є те, що діти в майбутньому стануть творцями свого життя.

4. Теоретичні і практичні аспекти підготовки майбутніх вихователів ЗДО до реалізації діяльнісного підходу

Підготовка майбутніх вихователів до реалізації діяльнісного підходу освітньому процесі ЗДО здійснюється під час вивчення навчальних дисциплін загального і професійного циклів, а також вибірових дисциплін. У змісті психолого-педагогічних дисциплін (зокрема, Вступ до спеціальності, Педагогіка дошкільна, Психологія загальна та ін.) передбачено ознайомлення здобувачів спеціальності 012 Дошкільна освіта з віковими та індивідуально-психологічними особливостями дошкільників, динамікою розвитку психічних пізнавальних процесів, специфічних особливостей емоційно-вольової сфери, на які необхідно спиратися, плануючи різні види діяльності, добираючи форми, методи і прийоми навчання і розвитку дітей.

Під час вивчення фахових методик освіти і розвитку дітей дошкільного віку (формування елементарних математичних уявлень, ознайомлення з природним і суспільним довкіллям, дошкільної лінгводидактики, методики зображувальної діяльності тощо) студенти аналізують чинні програми (комплексні і парціальні), опановують відповідними уміннями і навичками, розробляють заняття з використанням діяльнісного підходу. Окрім того, вагоме значення має проходження різних видів практик, передбачених навчальним планом. Саме практична підготовка забезпечує застосування здобутих знань безпосередньо в освітньо-виховній роботі з дітьми.

²⁹ Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через ГРУ «Творчі майбутнього» та методичні рекомендації /О.Ю. Рома, І.Ю. Звоник, Г.В. Малевич, Г.В.Шварова, О.М.Шуляк. – the LEGO®. Запоріжжя: СТАТУС, 2022. С.8

Водночас необхідно періодично оновлювати зміст, форми і методи професійної підготовки майбутніх вихователів для активізації і розвитку творчих педагогічних здібностей. Ефективними для реалізації діяльнісного підходу є інтерактивні методи, моделювання, залучення студентів до проєктної діяльності, аналіз кейсів тощо. А також психологічна атмосфера творчої співпраці викладачів і студентів, командна робота, взаємодія задля досягнення спільних цілей.

Результати аналізу наукової і методичної літератури дозволяють виокремити психолого-педагогічні умови для реалізації діяльнісного підходу в роботі з дітьми дошкільного віку:

1) Вихователі повинні організовувати пізнавальну діяльність таким чином, щоб діти мали можливість відкривати нові знання, а не просто засвоювати готову інформацію. Це може бути досягнуто через інтерактивні ігри, експерименти та дослідження, які спонукають дітей до самостійного мислення та відкриттів.

2) Створення позитивної психологічної атмосфери є важливим аспектом виховання. Вихователі та батьки повинні демонструвати віру в сили та можливості дитини. Для цього слід підбирати пізнавальні завдання, які відповідають віковим можливостям дітей, їхнім інтересам та уподобанням. Це забезпечить створення «ситуацій успіху» в процесі пізнання.

3) Дітям важливо бачити результати своєї роботи та розуміти, як вони можуть застосувати здобутий досвід у життєвих ситуаціях. Вихователі повинні допомагати дітям аналізувати отримані результати: що вдалося, які труднощі виникли, які ще варіанти вирішення завдання можна використати. Це сприяє розвитку критичного мислення та саморефлексії.

4) Вихователі мають стимулювати активність та умотивованість дітей до різних видів діяльності в освітньому процесі. Важливо виявляти уподобання дітей, розвивати їх здібності та обдарованість у напрямках, які викликають інтерес. Це може бути досягнуто через різноманітні ігри, проєкти та інші активності, що заохочують дітей до участі.

5) Забезпечення взаємодії та співробітництва дітей в освітньому процесі є ключовим моментом. Вихователі повинні використовувати різні форми пізнавальної діяльності для досягнення спільної мети, такі як робота в парах, малих групах або колективна робота. Це допомагає дітям навчитися висловлювати свої думки, прислухатися до інших, узгоджувати розподіл обов'язків та шукати спільні рішення. Формуються початкові навички командної роботи, що є важливим для їхнього подальшого розвитку.

Основну увагу необхідно приділяти організації пізнавальної діяльності, створенню позитивної психологічної атмосфери,

усвідомленості результатів діяльності, стимулюванню активності дітей та забезпеченню взаємодії між ними. Перелічені умови сприяють розвитку дітей, їхніх здібностей та обдарувань, а також формуванню навичок командної роботи. Окрім того, відбувається формування особистості, соціальних навичок та готовність до навчання в майбутньому.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів наукових досліджень, методичної та психолого-педагогічної літератури свідчить про актуальність і важливість реалізації цього підходу для збагачення практичного досвіду дітей, формування їхнього світогляду та розвитку ключових психічних процесів. Діяльнісний підхід в освітньому процесі є основою для максимального збагачення практичного досвіду дитини дошкільного віку. Він не лише сприяє розвитку пізнавальних психічних процесів, таких як пам'ять, увага, уява та мислення, але й впливає на емоційно-вольову сферу, формуючи емоції, почуття та вольові якості.

Завдяки діяльнісному підходу низка базових особистісних якостей, як-от:

- Самостійність
- Відповідальність
- Ініціативність
- Чуйність
- Допитливість

Ці якості є важливими для всебічного розвитку дитини та її подальшої соціалізації.

Діяльнісний підхід визначає програмний зміст навчання, а також форми, методи і прийоми організації освітньої діяльності дітей. Це дозволяє максимально збагачувати досвід дитини та позитивно впливати на її особистісне становлення.

На етапі професійної підготовки важливо забезпечити готовність майбутніх вихователів до реалізації діяльнісного підходу. Це має відбуватися у поєднанні з іншими методологічними підходами в рамках гуманістичної парадигми, що дозволить створити сприятливе середовище для розвитку дітей. Таким чином, діяльнісний підхід є ключовим елементом дошкільної освіти, який забезпечує всебічний розвиток дітей та формування їхніх особистісних якостей. Підготовка вихователів до його реалізації є важливим завданням для забезпечення якісної освіти в дошкільних закладах.

АНОТАЦІЯ

Діяльнісний підхід в сучасній системі дошкільної освіти є одним з ключових, оскільки має значний потенціал для гармонійного розвитку дітей дошкільного віку. Це зазначено в нормативно-правових документах (Закони України, Базовий компонент дошкільної освіти, Концепція розвитку дітей раннього і дошкільного віку), методичній літературі (чинних комплексних і парціальних програмах розвитку дітей дошкільного віку) та в сучасних наукових психолого-педагогічних дослідженнях (Г. Іванюк, О. Ковшар, К. Колеснік, К. Крутій, Л. Лохвицька, А. Січкач, С. Семчук, Л. Шульга та ін.). Діяльнісний підхід забезпечує формування в дітей дошкільного віку умінь і навичок, творчих здібностей, моделей поведінки в соціумі, що опосередковано впливає і на мотивацію, ціннісні орієнтації та світогляд дошкільників. Окрім того, здійснюється розвиток психічних процесів, особистісних якостей, соціальних навичок взаємодії у дітей дошкільного віку. Для реалізації діяльнісного підходу в ЗДО необхідна якісна професійна підготовка фахівців дошкільної освіти. Ефективними в контексті зазначеного є інтерактивні методи, моделювання, залучення студентів до проектної діяльності, аналіз кейсів і загальна психологічна атмосфера творчої співпраці. Підготовка вихователів до впровадження діяльнісного підходу в поєднанні з іншими є важливим завданням для забезпечення якісної освіти в сучасних дошкільних закладах.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Нова редакція. 2021. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf
2. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля». Тернопіль : «Мандрівець», 2017. 256 с.
3. Верченко Н. В. Особистісно-діяльнісний підхід як головна передумова сучасної освіти. *Вісник післядипломної освіти*. 2011. Вип. 4. С. 20–27.
4. Виховуємо базові якості особистості старшого дошкільника в умовах ДНЗ : методичний посібник / Г. Бельська, Н. Гавриш, С. Васильєва, В. Маршицька, С. Нечай, Г. Орлова, О. Острянська, О. Полякова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Шкляр ; за заг. ред. Н. Гавриш. Х. : Мадрид, 2015. 220 с.
5. Гордієнко Т., Білоусова Н. Прийоми організації діяльнісного підходу в початковій школі на уроках «Я досліджую світ». *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 30-37. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2022-PP-3-30-37>

6. Дженіфер М.Зош, Емілі Дж.Хопкінз. Навчання через гру та діяльнісний підхід: огляд доказів. Данія, The Lego Foundation 2019. 38 с.
7. Закон України № 3788-IX від 6 червня 2024 року «Про дошкільну освіту». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text>
8. Зубцова Ю. Генеза методології діяльнісного підходу в освіті. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 48. Т. 1. 2022. С. 27-31. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.5>
9. Ковшар О. В. Теоретико-методичні засади організації передшкільної освіти : монографія. Криворізький педагогічний інститут ДВНЗ «Криворізький національний університет» МОН України. Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2015. 270 с.
10. Колеснік К.А. Методологічні підходи до організації групової діяльності дітей. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 20. Т. 1. 2020. С. 31-33. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2020-20-1-6>
11. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ: ФОП Ференець В.Б., 2020. 44 с.
12. Крутій К., Грицишина Т. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення. *Дошкільне виховання*. №1. 2016. С.3-7
13. Крутій К. STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт: альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дітей передшкільного віку. Київ: ЛПКС, 2019. 148 с.
14. Лохвицька Л. В. Скарбниця моралі. Парціальна програма з морального виховання дітей дошкільного віку. 3тє вид., оновл., зі змін. і доповн. Тернопіль: Мандрівець, 2024. 96 с.
15. Парціальна програма розвитку дитини від 2 до 6 років через ГРУ «Творці майбутнього» та методичні рекомендації /О.Ю. Рома, І.Ю. Звоник, Г.В. Малевич, Г.В.Шварова, О.М.Шуляк. – the LEGO®. Запоріжжя: СТАТУС, 2022. 108 с.
16. Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care» / В.А. Воронов, К.В. Ковальчук, Н.В. Піканова, О.Д. Рейпольська, С.О. Сисоєва, К.Ю. Станкевич. Київ: ФОП В.Б. Ференець, 2021. 130 с.
17. Сущенко Л.О. Нейропсихологічний підхід у навчанні і креативній діяльності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021, № 75, Т. 3. С.38-45. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-3.7>

18. Я у Світі. Програма розвитку дитини від народження до шести років / О. П. Аксьонова, А. М. Аніщук, Л. В. Артемова [та ін.] ; наук. кер. О. Л. Кононко. Київ : ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2019. 488 с.

19. Shulha L., Hnizdilova O., Matishak M., Marchii-Dmytrash T., Yaroslavtseva M., Chorna H. Developing Creative Abilities in Preschoolers in Painting Classes via the Principles of Neuropedagogy and Psychology of Creativity in Ukraine. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. Vol. 13 (4). P. 614-632. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.4/501>

20. Shulha, L., Skomorovska, I., Fasolko, T., Mironenko, N., Zahorodnia, L., & Piddubna, O. The Latest Pedagogical Ideas for Development of Creative Abilities in Preschool Children. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. 14(4). P. 69-93. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/14.4/630>

Information about the authors:

Matishak Marianna Vasylivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Preschool and Special Education

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
1, S. Bandery str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine

Skomorovska Iryna Anatoliyivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Preschool and Special Education

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
1, S. Bandery str., Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine